RADU SERGIU RUBA

FAŢA MAI PUŢIN VIZIBILĂ A UNIRII DIN 1918

Eseu istoriografic în nouă episoade şi un addendum

I

Premoniţia lui Take Ionescu

19 iulie/1 august 1914. Take Ionescu, liderul Partidului Conservator-Democrat, coboară în Gara de Nord din Bucureşti. Venind de la Londra, traversase Europa cu trenul, tocmai în zilele când pacea continentului se năruia la primele declaraţii de război ale statelor. Casa lui din strada Atena, fiind închisă peste vară, Take Ionescu trage la un prieten. Se găseşte într-o profundă stare de agitaţie, străbate neîncetat încăperea dintr-o parte într-alta, refuză să se aşeze, îngrijorat de nenorocirea ce lovise umanitatea. La observaţia optimistă a prietenului cum că războiul s-ar putea încheia până în toamnă, Take Ionescu răspunde:

„— Te înşeli profund! Acesta e război de cinci ani. Va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi şi nu se poate să nu intre şi America. Până şi Japonia va intra. Da, da. Nu te uita aşa. Ţine minte. Război de cinci ani. Va fi vai de omenire! Dar de un lucru sunt sigur: că Aliaţii vor fi victorioşi şi că voi vedea cu ochii România Mare. Şi vom vedea alte lucruri mari. Vom vedea multe tronuri prăbuşindu-se; vom vedea născând atotputernicia Americii; vom vedea preponderenţa rasei anglo-saxone; vom vedea omenirea făcând un mare pas spre stânga, spre socialismul revoluţionar. Vom vedea multe lucruri mari. Dar zguduirea generală va fi aşa de formidabilă, că o sărăcie groaznică va stăpâni omenirea foarte mulţi ani. Dintr-o criză vom intra într-alta.

Şi ţine bine minte: generaţia mea – şi a ta – va vedea România Mare, dar nu va mai vedea zile bune…"

Aceste previziuni uimitoare au fost publicate în ziarul *La Roumanie* din 16 noiembrie 1914. Ele s-au împlinit întocmai. Chiar şi conflagraţia a ajuns să numere cinci ani, dacă ţinem seama de războiul româno-maghiar din 1919 şi de alte ciocniri violente din acel an pe continent.

Nu, nu e niciun truc, totul a fost publicat dinainte, după cum am spus, în ziarul *La Roumanie*. Secolul a ajuns să arate aşa cum l-a descris Take Ionescu. În ziua de 21 iulie-3 august 1914, acesta ia trenul ca să ajungă la consiliul de coroană convocat de rege la castelul Peleş. În gara Sinaia, este aşteptat de Ion I.C. Brătianu, primul ministru şi şeful partidului liberal. Acolo, într-un colţ al micii săli a ghişeului de bilete, între bagaje, cei doi bărbaţi, conducători a doua partide politice puternice şi intelectuali cu o largă viziune, s-au pus de acord asupra unui punct comun de vedere la consiliul de coroană. Carol I îşi dorea intrarea României în război alături de Germania şi Austro-Ungaria cu care semnase un tratat secret încă din 1983, fapt cunoscut numai de rege şi de foarte puţini alţi oameni politici. Încheiase acel acord de teama primejdiei ruseşti pe care o înfruntase după victoria comună asupra turcilor în 1877 – 78. Opinia publică din ţară mergea exact în celălalt sens, al alianţei cu forţele Antantei Cordiale, în perspectiva eliberarii Transilvaniei şi a Bucovinei. Consiliul a decis pentru moment, în conformitate cu opţiunea lui Brătianu şi Take Ionescu, neutralitatea.

Dar Take Ionescu a avut şi alte previziuni uluitoare: după încheierea Păcii de la Versailles, afirma că, oricât de grele sunt condiţiile impuse Germaniei sau tocmai de aceea, Germania, simţindu-se nedreptăţită, se va ridica din nou în cel mult douăzeci de ani, devenind, cu ambiţia ei de revanşă, o mare primejdie pentru Europa. Mulţi i-au zâmbit condescendent.

II
Anarhia Bolşevică din Moldova

Niciodată, de la întemeierea principatelor în secolul al XIV-lea,

un stat românesc independent n-a avut o suprafaţă mai redusă decât România rămasă liberă în 1917. Ea se restrânsese la câteva judeţe din Moldova. Regele, guvernul, parlamentul şi capitala se aflau la Iaşi. Din decembrie 1916, Bucureştiul, Muntenia, Oltenia, Dobrogea, plus judeţul Vrancea căzuseră sub ocupaţia Puterilor Centrale. Pe lângă toate acestea, în Regatul României rămas liber se găseau circa un milion de soldaţi ruşi sosiţi, chipurile, în ajutorul noului aliat. Majoritatea acestor trupe erau cantonate pe frontiera cu inamicul. De reţinut că la intrarea ţării în război, în august 1916, frontiera României cu inamicul, adică Austro-Ungaria şi Bulgaria, atingea o lungime de 1500 km. Prin comparaţie, frontul francez avea o lungime de 700 de km.

Ca şi cum înfrângerile din 1916 n-ar fi fost de ajuns, Primul ministru Ionel Brătianu le-a prezentat membrilor guvernului, în decembrie acelaşi an, în trenul care-i ducea în refugiu în Moldova şi care staţiona în gara Bobocu din judeţul Buzău, înţelegerea secretă dintre „marii" aliaţi occidentali, Franţa, Anglia şi Italia pe de o parte, Rusia pe de alta. Complicitatea le fusese ascunsă micilor aliaţi, dar căzuse în mâinile spionajului românesc în Elveţia. Convenţia prevedea că, în caz de victorie finală, Rusiei îi vor fi dăruite strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi Constantinopolul, visul secular al ţarilor. Într-o astfel de ipoteză, chiar şi la viitorie, soarta României devenea foarte primejduită de „îmbrăţişarea" geografică a împărăţiei de la răsărit.

Până una, alta însă, trupele ruseşti ajunse în Moldova mai mult încurcau decât ajutau. Mai grav, reiese din jurnalul generalului german Ludendorf că în 1916 „pe frontul din Muntenia, ruşii contemplau cum erau masacraţi soldaţii români fără să intervină. Se pare că exista o înţelegere secretă ruso-germană ca delimitarea dintre cele două puteri să urmeze linia Siretului. În vara lui 1917, de exemplu, contraofensiva ruso-română de la Mărăşti n-a putut fi continuată, fiindcă guvernul de la Petrograd a dat ordin de oprire a oricărei ofensive.

Dar primejdia cea mare a venit de la trupele ruseşti din Moldova neangajate în luptă. După izbucnirea revoluţiei din februarie 1917, în Rusia a început fenomenul de bolşevizare a trupelor. Soldaţii nu mai aveau niciun chef să lupte, atraşi fiind de propaganda pacifistă a comuniştilor. În acel an, la 1 mai, bolşevicii ruşi l-au eliberat pe

doctorul Cristian Rakovski, renumit militant roşu, deţinut la Iaşi. Acesta se născuse în Bulgaria, ajunsese în România făcând agitaţie socialistă în anii neutralităţii, iar după eliberarea sa de către bolşevici, a fugit în Rusia unde a devenit cel mai înverşunat duşman al României.

După lovitura de stat a lui Lev Davidovici Troţki de la 25 octombrie, numită de bolşevici „Marea Revoluţie", armata rusă din Moldova, practic, s-a destrămat. Într-o debandadă totală, soldaţii voiau să se întoarcă acasă şi să participe la revoluţie, adică la încetarea războiului şi la împărţirea pământurilor. La Iaşi, au ocupat Gara Socola, îndreptând tunurile spre oraş. Li s-a alăturat un bolşevic radical, trimis special de la Petrograd, un oarecare Rochal. Avea misiunea de a răsturna ordinea în România, inclusiv prin arestarea regelui. Situaţia era extrem de gravă. Odată cu revoluţia bolşevică, Rusia a ieşit din război. În consecinţă, România se afla între trupele germane şi armata rusă răzvrătită din Moldova. De aceea, la 26 noiembrie 1917, la Focşani s-a încheiat un armistiţiu cu feldmareşalul von Mackensen.

Dar bolşevicii lui Rochal de la Iaşi nu pierdeau vremea. Au încercat să-l aresteze pe generalul rus Şcerbacev, rămas fidel continuării luptei cu Puterile Centrale. În această situaţie guvernul român şi generalul Constantin Prezan, comandantul suprem al armatei, au trecut la acţiune. Printr-o operaţiune foarte bine concertată, în noaptea de 8 – 9 decembrie, un comando a neutralizat şi arestat trupele bolşevice de la Socola, iar în zilele următoare, soldaţii au procedat la dezarmarea marii majorităţi a ruşilor din Moldova şi la trecerea lor peste Prut.

Datorită rapidităţii şi hotărârii cu care au acţionat militarii români, incidente n-au avut loc decât la Paşcani şi la Galaţi. În portul de la Dunărea de Jos însă, situaţia a fost pe muchie de cuţit în ianuarie 1918. În data de 7 a acestei luni, Divizia de elită a IX-a siberiană, cu un efectiv de 12 mii de soldaţi, se îndrepta, în nu prea lăudabilă ordine, dinspre Tecuci spre Galaţi cu gând să atace şi să ocupe oraşul şi portul pentru a deschide drum altor trupe bolşevizate ce trecuseră Prutul venind de la Reni. Diversionişti de ai lor infiltraţi în Galaţi şi plănuind să producă tulburări, au fost neutralizaţi de administraţia locală şi de militari. Siberienilor li s-au opus patru mii de infanterişti, artilerişti, marinari, pompieri şi aviatori români timp de trei zile. În data de 9

ianuarie, ultimele efective ruseşti s-au predat bombardate intens de trei avioane de ale noastre. A fost un exemplu de colaborare a tuturor armelor din acea vreme. În semn de sinceră furie, guvernul bolşevic a rupt relaţiile cu România în 10 ianuarie.

La Iaşi, celebrul Rochal fusese lichidat, probabil de misiunea militară franceză. I. Gh. Duca era şocat de modul jalnic în care arăta, la trecerea înapoi peste Prut, între baionetele soldaţilor români, oştirea sclipitoare şi arogantă care sosise din răsărit cu un an înainte.

III

Anul 1918 înainte de 1 decembrie – Câştiguri şi pierderi

Revoluţiile din Rusia anului 1917 au generat un curent independenţist în rândurile tuturor popoarelor împărăţiei, mai cu seamă în partea europeană. Basarabenii n-au rămas nici ei indiferenţi. Au organizat la Chişinău un congres ostăşesc unde s-a decis formarea Sfatului Ţării. După înfiinţarea acestuia, la 15 decembrie 1917, a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească în cadrul Federaţiei Ruse. Preşedintele acesteia a devenit Ion Inculeţ, conferenţiar la Universitatea din Petrograd. Scopul final vizat de patrioţii basarabeni consta în independenţa acestui ţinut şi unirea cu România. Unul din conducătorii mişcării naţionale de la Chişinău, Pantelimon Halippa, abordase acest subiect cu Lenin în primăvara acelui an, iar liderul bolşevic îi spusese: „Procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională, dar totul să se facă prin Sfatul Ţării”.

Prin urmare, mai întâi, s-a proclamat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, la 24 ianuarie 1918, dată aleasă pentru a coincide cu aniversarea Unirii lui Cuza. Numai că Basarabia era răvăşită de anarhia şi jafurile provocate de soldaţii ruşi bolşevizaţi, expulzaţi la est de Prut de armata română şi de cei veniţi din Ucraina. Bandele comuniste erau pe punctul de a aresta guvernul de la Chişinău. Disperat, Ion Inculeţ s-a adresat regelui Ferdinand, la Iaşi. Drept care Marele Stat Major Român l-a trimis în Basarabia pe generalul Ernest Broşteanu, cu patru divizii cu care el a restabilit

ordinea. Nu se poate afirma că unirea Basarabiei cu ţara a fost forţată de trupele lui Broşteanu. Ele au contracarat doar acţiunea bolşevică ce ar fi putut să împiedice unirea, rezultat al unui sentiment popular pronunţat. Într-adevăr, această unire a fost votată de Sfatul Ţării la 27 martie 1918, cu mare majoritate de voturi. Primul ministru de atunci, Alexandru Marghiloman, invitat la Chişinău, a primit în numele guvernului, documentul unirii.

A fost cea mai luminoasă pagină din dramatica guvernare a lui Marghiloman. Rămasă singură pe frontul de est al Antantei, (întrucât Rusia semnase pacea şi capitularea la 3 martie), România a acceptat ultimatumul Puterilor Centrale de a încheia pacea. Guvernul Ionel Brătianu care susţinuse războiul împotriva acestor puteri a demisionat, lăsându-i locul generalului Alexandru Averescu. Această opţiune conţinea, fără-ndoială, şi un mesaj de rezistenţă, de noncompromis, întrucât Averescu, avându-i alături pe generalii Artur Văitoianu şi Ieremia Grigorescu, obţinuse victoriile de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz şi Târgu Ocna în vara lui 1917.

Nu am insistat în eseul de faţă asupra anului 1917 pe frontul românesc deoarece pe seama evenimentelor au apărut numeroase documente şi mărturii, faptele, aşadar, nu sunt „mai puţin vizibile", potrivit indiciului din genericul serialului nostru. Dar un aspect merită scos în evidenţă, mai cu seamă că el nu ţine de criteriile logicii. Comentariile străine despre stoparea înaintării Triplei Alianţe în Moldova evocă toate, fără rezerve, miracolul, fac dovada uluirii, a perplexităţii şi a admiraţiei generale. Nimeni nu se aştepta ca românii să reziste, ba mai mult, să şi contraatace şi să recucerească mici teritorii. Toţi ochii lumii, din Antanta ori din tavăra adversă, vedeau Moldova cucerită, România îngenuncheată şi scoasă din luptă, urmând ca speranţele Antantei să se sprijine pe Rusia. Privind într-acolo de la distanţa zilei de azi, ne dăm seama, fără nicio ezitare, că, dacă Mărăşeştii ar fi căzut, Germania nu ar fi avut nicio dificultate în a învinge Rusia ale cărei trupe refuzau mai peste tot să lupte. Culmea e că episodul bătăliilor din Moldova a mai păstrat oarecum coerenţa trupelor ruseşti din sud-est, dar după acest moment, ele s-au dezintegrat. Rusia ar fi fost indiscutabil învinsă, iar trupele germano-austriece ar fi trecut pe frontul de vest încă din toamna lui

1917. Câtă vreme America încă nu debarcase soldaţi în Europa, victoria în prima conflagraţie mondială putea fi tranşată de Puterile Centrale. Dar acest deznodământ nu l-a vrut oştirea română a anului 1917, zdrobită cu un an înainte, retrasă din calea duşmanului cu abandonarea capitalei şi a mai mult de jumătate din ţară în mâinile acestuia, decimată de tifosul exantematic adus de soldaţii Rusiei din Asia Centrală, demoralizată, împuţinată, înghesuită în cele câteva judeţe rămase sub tricolorul liber. Mai mult, soldaţii ţărani din tranşee n-au cedat ispitei propagandistice bolşevice cum că a sosit momentul, ca-n Rusia, ca ei să lepede armele, să se întoarcă în sat şi să-şi împartă moşiile boiereşti. La zece ani de la marea răscoală din 1907, de la fulgerătorul război civil de pe aceleaşi pământuri moldovalahe, aceşti bărbaţi au decis să fie mai întâi soldaţi, abia apoi proprietari. E adevărat că regele Ferdinand le-a vorbit şi s-a angajat în faţa lor că statul le va fi recunoscător împroprietărindu-i după izbândă. Oastea a însufleţit-o energia fabuloasă a devizei „Pe aici nu se trece" şi nu s-a trecut.

Nu s-a trecut, cu toate că sorţii le erau favorabili la început nemţilor, iar cumpăna a stat pe muchie de cuţit. Ofensiva generalului Kornilov în sudul Galiţiei îşi dăduse obştescul sfârşit, în timp ce contraatacul inamic a făcut armata rusă în descompunere să dea bir cu fugiţii. Germanii şi austro-ungarii aproape intraseră prin Bucovina pe teritoriul rămas în stăpânirea noastră în Moldova, apropiindu-se de Fălticeni. Poziţiile noastre din sud deveneau inutile, dacă ruşii ar fi cedat pe frontul lor din nord, lăsând descoperită calea spre Iaşi.

S-a hotărât ca trupele ruse ce mai păstrau disciplina, să fie retrase de pe frontul Mărăşeştilor pentru a constitui o forţă care să redreseze, ceea ce au şi făcut, consecinţele ruşinoasei retrageri de la Tarnopol şi din Bucovina, menţinând frontul în nord-vestul amputatului Regat al României. Astfel, sudul Moldovei rămânea doar în grija armatelor române. În aceste condiţii s-au dat cumplitele lupte de la Mărăşeşti şi Oituz, chiar în timpul retragerii ruseşti, iar trupele ruse rămase au fugit de la primele focuri de pe front, lăsând goluri imense în liniile noastre, umplute de unităţi române deplasate în grabă, care după marşuri epuizante ajungeau direct în foc. Pe frontul Mărăşeştilor, patru divizii româneşti au ţinut piept timp de săptămâni atacurilor a

mai bine de zece divizii inamice, dintre care opt germane. La Oituz aceeaşi situaţie: Ruşi părăsindu-şi poziţiile, înlocuiţi în ultima clipă de români care au rezistat atacurilor trupelor inamice mult superioare. Dar la Oituz s-a petrecut şi un fapt mişcător, care prefigura de fapt evenimentele ulterioare. Mici unităţi ale Rusiei, formate din basarabeni, au rămas pe loc şi au luptat până la ultima suflare alături de fraţii lor.

Pe prestigiul de învingător al generalului Averescu pe acest întreg front, se bizuia Brătianu când i-a cedat guvernarea, cerându-i ca, la negocieri, „să nu vă lăsaţi sabia în antecameră". Averescu era de neînfrânt pe câmpul de luptă, dar nu a făcut faţă ca diplomat, retrăgându-se în favoarea conservatorului şi filogermanului Alexandru Marghiloman. Dar nici acesta n-a putut obţine condiţii mai bune. În pacea încheiată la 24 aprilie-7 mai la Bucureşti, la Palatul Cotroceni, în chiar sala în care se semnase declaraţia de război a României, el s-a văzut nevoit să accepte cedarea integrală a Dobrogei în favoarea Bulgariei, cedarea versanţilor sudici şi estici ai Carpaţilor către Austro-Ungaria şi despăgubiri economice înrobitoare către Germania. Numai că regele de origine germană al României Ferdinand von Hohenzolern a refuzat să ratifice acest tratat. Nu ştiu dacă a existat, în acele vremuri ori în altele, un rege de neamul cu care cetăţenii săi se aflau în război, mai loial ţării de sub coroana sa.

În cele câteva luni hărăzite ei, guvernarea Marghiloman s-a compromis prin măsuri şi practici când penibile, când ridicole. A dat în judecată guvernul Brătianu pentru „vina" de a fi intrat în război împotriva Puterilor Centrale. Reţinuţi sau arestaţi la reşedinţele lor improvizate din Iaşi, miniştrii erau supuşi anchetelor şi interogatoriilor magistraţilor români marghilomanişti. Lui Alecu Constantinescu zis Porcu', ancheta i-a prilejuit o replică iacobină. La întrebarea „Care este profesiunea dumneavoastră", a răspuns: „Fost şi viitor ministru!"

Alexandru Marghiloman părea a nu pricepe nimic din prăbuşirea, unul după altul, a guvernelor germane în vara lui 1918. Făcea curse dese de la Iaşi la Bucureşti, încercând să obţină de la nemţi clauze mai favorabile în înţelegerea de pace. Iar în acest timp, liberalii le trimiteau adepţilor lor din Bucureşti instrucţiuni scrise şi strecurate

chiar sub salteaua patului din vagonul de dormit al primului-ministru, unde se bănuia că nu va scotoci nimeni.

Dar Marghiloman a mai avut şansa unui act măreţ: în ultima sa zi de guvernare, 24 octombrie-6 noiembrie 1918, a acceptat cererea românilor bucovineni de a li se trimite ajutoare. Acestea au sosit odată cu divizia generalului Zadic. Trupele paramilitare ucrainene voiau să alipească la Ucraina nordul Bucovinei. Curios, se bucurau de susţinerea deputatului român în Parlamentul de la Viena Aurel Onciul. Bucovina a izbutit să se unească cu ţara la 28 noiembrie deoarece liderii românilor de acolo şi divizia trimisă de la Iaşi au acţionat mai repede decât ucrainenii. De altfel, Onciul s-a retras împreună cu paramilitarii ruteni.

IV

Viena în mâinile românilor

În toamna anului 1918, descompunerea monarhiei austro-ungare devenise iminentă. Înfrânte pe frontul italian, trupele sale se retrăgeau, multe dintre ele îmbătate de idei socialiste şi gata să facă revoluţie. În luna octombrie Viena era pe punctul de a cădea în mâinile soldaţilor bolşevizaţi. Autorităţile austriece nu mai aveau puterea de a stopa anarhia. Singurele trupe în care domnea în continuare disciplina erau cele ale românilor ardeleni retrase şi ele din nordul Italiei. Nucleul acestora îl constituia Regimentul 64 din Orăştie cu un efectiv de 5.000 de oameni, în care, ca locotenent de artilerie, servea şi Iuliu Maniu. Fusese trimis pe front la vârsta de 42 de ani pentru că, în calitate de lider al românilor din Transilvania, refuzase să semneze apelul de fidelitate faţă de imperiu cerut de contele Tisza, premierul Ungariei. De subliniat că, prin conducătorii lor, românii au fost singura naţiune din imperiu care a refuzat să iscălească acest apel.

În octombrie 1918, la Viena şi la Wiener-Neustadt, se găseau câteva zeci de mii de soldaţi români din Transilvania rămaşi disciplinaţi. Evaluând situaţia, Iuliu Maniu s-a prezentat la ministrul austriac de război Steuger-Steiner, cerându-i transferarea formală a

comenzii asupra acestor regimente către Senatul Militar Român. Generalul Ion Boieriu a primit funcţia de comandant al tuturor unităţilor. Ministrul austriac a acceptat ca reşedinţa Comitetului Naţional Român să fie stabilită chiar în clădirea Ministerului de Război. În aceeaşi zi, pe sediul cazărmii „Franz Ferdinand" a fost arborat tricolorul românesc. Practic, în lunile octombrie şi noiembrie ardelenii au asigurat ordinea la Viena şi-n împrejurimi, deviind spre alte direcţii trenurile cu soldaţi comunişti înfierbântaţi sau pur şi simplu dezarmându-i. Pe străzile Vienei se cânta *Deşteaptă-te române*, iar Iuliu Maniu era stăpânul absolut al oraşului. Faptul este consemnat, ca martor ocular, şi de Lucian Blaga în *Hronicul şi cântecul vârstelor. Instituirea şi menţinerea ordinii a permis ca aparatul funcţionăresc guvernamental austriac rămas la post să-i plătească, până la ultimul creiţar, pe ofiţerii şi soldaţii din jumătatea de vest a fostului imperiu întorşi acasă. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat însă în partea de est, adică în zona ungară.*

O delegaţie a Comitetului Naţional Român de la Viena s-a deplasat la Praga unde i-a organizat pe cei o mie de soldaţi ardeleni într-o gardă care, timp de 20 de zile, a asigurat ordinea în oraş şi a facilitat preluarea puterii de către preşedintele Tomáš Masaryk şi guvernul său. Din acel moment, între Iuliu Maniu şi conducătorii Cehoslovaciei s-a legat o prietenie foarte strânsă. Ei au convenit şi asupra unor aranjamente teritoriale între România Unită şi Cehoslovacia. Între cele două ţări, după 1918, a apărut o frontieră comună de la Satu Mare până la est de Sighet, în munţi. Pe această direcţie, pe râu ori pe alături, frontiera urma linia Tisei pe al cărei mal drept, se găseau şi se găsesc şi astăzi 14 sate locuite de români. Cehii şi slovacii au fost de acord să cedeze aceste sate României, cu condiţia ca, din salinele aflate în zonă, să li se asigure sarea timp de o sută de ani. Maniu s-a arătat şi el de acord, numai că, din păcate, ulterior, guvernele de la Bucureşti nu au mai susţinut aplicarea acestei convenţii bilaterale. Euforia întregirii ţării era prea mare pentru ca 14 sate din Mittel Europa, foarte bogate de altfel, să mai prezinte importanţă în ochii unor politicieni din Vechiul Regat.

În apropierea unuia din satele româneşti ale regiunii, împăratul Franz-Joseph a dispus plantarea unei borne care să marcheze centrul

geografic al Europei. După ocuparea zonei de trupele sovietice în 1944 şi încorporarea Ruteniei subcarpatice în marea împărăţie comunistă, savanţii de la Moscova, Taşkent, Duşanbe, din Karakalpak sau de la Vladivostok au decis, după calcule înverşunate şi limpezi ordine de partid, că buricul Europei e mai spre ei. Drept aceea au smuls stâlpul lui Franz-Joseph şi au construit, la patru sute de metri mai spre răsărit, un aşa-numit „Monument al Meridianului" care să ateste viziunea lor cu privire la centrul continentului, dar care nu a ieşit din hotarul aceluiaşi sat. Altfel spus, inima geografică a Europei bate într-un spaţiu românesc, numai că, statal şi politic, acest reper de vitalitate s-a aflat, în epoca modernă, în Austria, în Ungaria chezaro-crăiască, în Cehoslovacia, în Uniunea Sovietică, iar azi se scufundă în uitare în Ucraina.

V

1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia

În noaptea de 30 noiembrie spre 1 Decembrie 1918, cu alte cuvinte, în noaptea Sfântului Andrei, considerat protectorul românilor, în podişul Transilvaniei, în mod neobişnuit, a nins. Această ninsoare a sporit impresia de ireal a unei zile de o exaltare greu de descris de cei care au participat la Marea Adunare. Totul începuse desigur mai demult şi de aceea câteva evenimente din perioada imediat anterioară se cuvin punctate.

În 12 octombrie, Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania întrunit la Oradea, formulează o declaraţie prin care proclamă dreptul inalienabil la viaţă liberă a românilor din imperiu. Declaraţia este citită în Parlamentul de la Budapesta peste şase zile de către deputatul Alexandru Vaida-Voevod, în ultima şedinţă la care au participat reprezentanţii românilor ardeleni. Documentul proclamă: „… naţiunea română aşteaptă şi pretinde… afirmarea drepturilor ei nestrămutate la deplina viaţă naţională". Parlamentarii unguri erau cât pe ce să-l linşeze pe orator.

Dar evenimentele s-au precipitat, monarhia chezaro-crăiască s-a

prăbuşit, împăratul Carol a abdicat. La mijlocul lunii noiembrie, la Arad, a avut loc o discuţie între delegaţi ai guvernului maghiar şi ai Comitetului Naţional Român în care Iuliu Maniu a definit dorinţele românilor prin două cuvinte: „tejes elszakadás" (rupere deplină). Ardelenii şi-au format cu rapiditate Garda Naţională din trupele întoarse de pe front şi din noi recrutări. Batalionul din Blaj, de exemplu, şi-a procurat într-un mod foarte original tunurile. Ele i-au fost cedate de soldaţii cehi din armata austro-ungară în retragere de la Bucureşti spre casă. Cehii au schimbat tunurile pe slănina şi pe cârnaţii de la Mitropolia şi de la Seminarul greco-catolic.

Contingentele militare din Vechiul Regat n-au intrat în Alba Iulia pentru a nu se interpreta că vor să forţeze evenimentele. În retragerea sa spre casă, nu a intrat în oraş, aşa cum ar fi intenţionat, nici feldmareşalul August von Mackensen. Ţinea mult să tranziteze capitala medievală a Transilvaniei, cetatea Karlsburg. Din partea Comitetului Naţional Român a fost sfătuit să nu cuteze, fiindcă avea să se confrunte cu o sută de mii de oameni înarmaţi. Neamţul, în înţelepciunea lui, a urmat traseul indicat de liderii românilor şi dus a fost.

Faptele de la 1 decembrie sunt cunoscute: au participat 1228 de delegaţi, între care şi străbunicul meu Ştefan Ruba, econom al bisericii greco-catolice din comuna Pişcari din comitatul Sătmarului. Adunarea a fost prezidată de bătrânul memorandist Gheorghe Pop de Băseşti, atunci în vârstă de 84 de ani. Greu ajunsese veteranul luptător la Alba. Prin gări, ungurii trăseseră asupra trenului care-l aducea la adunare. Dar acolo, de afară, a fost susţinut de o sută de mii de oameni aşteptând cu nerăbdare declaraţia de unire. Despre acea memorabilă zi, delegatul Ştefan Ruba obişnuia să spună: „Atâta Românie câtă am văzut acolo, n-oi mai vedea în veci!" Ceea ce se ştie mai puţin este că, exasperaţi de pertractările domnilor, un grup de tineri ofiţeri a intrat în sala de consiliu temându-se ca nu cumva unirea să fie condiţionată. Vaida-Voevod se pronunţa pentru unirea necondiţionată, în timp ce Iuliu Maniu exprima anumite rezerve. Aceste rezerve figurează în declaraţia finală sub forma unor critici la adresa moravurilor orientale şi a mizeriei ţărănimii din Vechiul Regat. Declaraţia de unire de la Alba Iulia acorda cetăţenilor libertăţi civice şi economice la nivelul celor mai avansate democraţii occidentale.

A nu se uita că ziua de 1 Decembrie corespundea, în calendarul de stil vechi, zilei de 18 noiembrie, în vigoare în Regatul României. În această zi şi-au făcut intrarea solemnă în Bucureşti, venind din refugiul de la Iaşi, Regele Ferdinand şi Regina Maria.

VI
Întoarcerea Suveranilor la Bucureşti

Citind jurnalele din ultimele luni ale războiului rămase de la oamenii politici ai vremii, frapează blocada informaţională sub care se găseau la Iaşi conducătorii României în raport cu evenimentele de pe frontul de vest. Profitând de pacea încheiată în est cu Rusia încă din 3 martie 1918, Germania a transferat pe frontul francez o jumătate de milion de oameni la care s-au adăugat contingente austro-ungare. Numărul lor a sporit după pacea de la Bucureşti cu Regatul României. La sfârşitul lui mai, Germania a pornit o ofensivă extrem de puternică în direcţia Parisului. Împăratului Wilhelm al II-lea i s-a construit, pe câmpul de operaţiuni, un turn de lemn din care să poată urmări frontul. Acesta se deplasa spre vest, în favoarea Triplei Alianţe.

Numai că în ultimele zile din mai şi la întâi iunie, s-a produs un fenomen neobişnuit: soldaţii francezi se retrăgeau demoralizaţi spre Paris, iar armata americană înainta înspre front. Cele două coloane s-au întâlnit. „La guerre est finie!" a proclamat consternat un francez. „Pas finie!" a răspuns un puşcaş marin în franceza pe care apucase să o deprindă. Iar acei „marines" au intrat în pădurea de la locul cunoscut de atunci sub numele de „Pas finie" şi au oprit înaintarea germană. Ofiţerii nemţi le comunicau uluiţi generalilor lor că au dat în pădure peste o armată profesionistă, nu ştiau cine sunt luptătorii ei, care se bătea cu totul altfel decât o făcuseră adversarii lor de până atunci. Puşcaşii marini au stopat înaintarea germană, au stabilizat frontul, au redat curajul şi au refăcut moralul armatelor aliaţilor europeni, iar din 15 iulie, Contraofensiva victorioasă a mareşalului francez Foch nu s-a oprit până la armistiţiu.

Guvernele germane cădeau unul după altul în acea vară, dar politicienii de la Iaşi n-au înţeles cu claritate că se întâmplă ceva important decât după capitularea Bulgariei la 29 septembrie.

Premierul francez Clemenceau l-a trimis atunci cu un avion de la Paris la Salonic, iar de la Salonic la Iaşi pe Victor Antonescu pentru a le cere românilor să declare remobilizarea spre a face joncţiunea cu armatele franceze venite din Grecia şi a intra împreună în Transilvania şi Ungaria. Dar evenimentele s-au precipitat, luând-o înaintea planurilor. La 13 octombrie a capitulat Turcia. Aliaţii nu înţelegeau de ce românii nu se mişcă. Curios este că primul ministru Alexandru Marghiloman, în ciuda telegramelor cifrate primite de la regele Ferdinand, continua să încerce să smulgă de la Germania muribundă modificarea condiţiilor de pace de la Bucureşti. Nu era rău intenţionat, dar uluitor de dezinformat. Iar toate acestea se întâmplau în timp ce Iuliu Maniu şi trupele românilor ardeleni stăpâneau Viena şi Praga. Abia la 24 octombrie-6 noiembrie Marghiloman a fost demis, iar noul guvern al generalului Constantin Coandă a decretat remobilizarea şi a reintrat în război pe 9 noiembrie. Două zile mai târziu însă, Germania capitula la Compiègne. Nimic nu se poate compara totuşi cu ziua de 18 noiembrie stil vechi în care, în timp ce la Alba Iulia se desfăşura marea Adunare Naţională, regele Ferdinand şi regina Maria îşi făceau reintrarea în Bucureşti. Iată ce scrie regina Maria în jurnalul său din acea zi: „Ne-am întors! Cu adevărat ne-am întors acasă după un surghiun de doi ani! Să îndrăznesc oare să rostesc marele cuvânt? Ne-am întors triumfători… A fost o zi de entuziasm, de delir. „Mărturisesc că mă simţeam nemaipomenit de zguduită şi îmi tremurau degetele pe când încheiam nasturii tunicii milităreşti, care, cu cingătoarea de piele după cum scrie la regulament, îmi fusese pregătită pentru această împrejurare. Pe cap purtam o căciulă de astrahan cenuşiu, cu o cureluşă sub bărbie, care-mi dădea înfăţişarea unui flăcău voinic şi bucălat. Acest costum era completat de o lungă manta militărească, cenuşie cu guler de blană… Am fost întâmpinaţi în Gara Mogoşoaia de generalul Berthelot şi de câţiva ofiţeri francezi şi englezi, şi, bineînţeles, de generalii noştri în frunte cu Prezan…Caii ne-aşteptau la gară. Eu trebuia să încalec pe marele şi voinicul Jumbo… trecurăm solemn de-a lungul prea cunoscutei şosele Kisselef, pe care erau înşirate numeroase trupe; întâi cele franceze şi britanice, apoi ale noastre. Era întâia oară când salutam pe pământul nostru trupe aliate…Peste tot steaguri fâlfâiau la ferestre, pe acoperişuri, la felinare şi steguleţe în mâna fiecărui copil.

Era o simfonie ameţitoare de roşu, galben şi albastru…”

Înainte de a ajunge la Cotroceni, suveranii s-au oprit la statuia lui Mihai Viteazul de la Universitate. Figura simbolică a acestuia tutela Marea Unire. De altfel, capul său depus la Mănăstirea Dealu trecuse, pe parcursul acestui război de reîntregire, prin aventuri greu de descris. Fusese ridicat de acolo ca să nu cadă în mâinile ocupantului şi plecase odată cu Petrache Gârboviceanu la Odessa. Relicva se afla într-o cutie din lemn de cireş, camuflată în cutii de pălării. Aici însă românii au fost urmăriţi de ura nestinsă a lui Rakovski şi a bolşevicilor. Sub focurile acestora, a reuşit conu Petrache Gârboviceanu, cu caseta cu capul lui Mihai într-o luntre, să traverseze, în noiembrie 1918, estuarul Nistrului lat de 9, 5 kilometri.

VII
Marea Unire în primejdie

Euforia unirii a fost urmată îndată de trezirea la realitate. Bolşevicii au dezlănţuit atacuri în mai multe puncte pe linia Nistrului. La începutul anului 1919, lângă Soroca, l-au ucis pe generalul român Stan Poetaş. Au fost respinşi, dar între 23 ianuarie şi 1 februarie, au ocupat Hotinul şi împrejurimile. Armata română i-a alungat peste Nistru după lupte grele. Coordonatorul acestor operaţiuni bolşevice era Cristian Rakovski devenit unul din acoliţii lui Troţki. El a mai încercat un atac în luna mai 1919 în zona Tighina pe care a şi ocupat-o temporar. Se găseau aici trupe franceze venite din Balcani pentru a apăra frontiera de est a României, mai exact contingentul algerian. Replica acestora a fost foarte viguroasă, dar ruşii s-au retras peste Nistru cu şaizeci dintre ei. Rakovski a fost somat de Lenin în mai multe rânduri să se retragă pentru a îndrepta trupele împotriva ofensivei albgardiste a amiralului Denikin.

Situaţia era şi mai gravă la frontiera de vest. Maramureşul, Sătmarul, Sălajul şi Crişana nu se aflau încă în mâinile românilor. La 21 martie 1919, premierul maghiar Mihály Károlyi i-a cedat puterea comunistului Béla Kun care a instituit Republica Sfaturilor, începând îndată să se înarmeze. Raţiunea lui Károlyi nu ţinea de generozitate, ci

de revelaţia naţionalismului maghiar care nu voia să-şi accepte înfrângerea, că singurul aliat posibil în acel moment nu putea fi decât Lenin şi Armata Roşie. Béla Kun îl cunoscuse pe Lenin, luptase cu alţi vreo 700 de foşti prizonieri unguri deveniţi comunişti în războiul civil din Rusia, iar la 4 noiembrie 1918, fondase, tot pe pământ rusesc, partidul comunist maghiar. Se născuse sub numele de Bela Kohn în familia notarului evreu Samu Kohn din Cehu Silvaniei, la 20 februarie 1886. Mama sa se numea Rozsa Goldberger. În 1904, Bela Kohn şi-a schimbat numele în Kun, termen care, în limba maghiară, desemnează neamul cumanilor.

La proclamarea sa, pe 21 martie 1919, Republica Sfaturilor de la Budapesta avea avantajul moştenirii în armament şi muniţii a unei jumătăţi de imperiu. În acest timp, Consiliul Suprem Interaliat de la Paris avertiza mereu Bucureştiul să nu intervină în Ungaria. În faţa refuzului lui Béla Kun de-a se retrage, Marele Stat Major Român a decis să atace în dimineaţa de 16 aprilie. Dar, informaţi dinainte, ungurii au luat ei iniţiativa, lovind în noaptea de 15.

La Paris, omul cel mai lucid cu privire la tensiunile din zonă era mareşalul Ferdinand Foch. El declara că românii au dreptul să riposteze dacă sunt atacaţi. La fel susţinea şi generalul Franchet d'Espèrey, conducătorul trupelor franceze din Balcani. Contraatacul trupelor române a fost extrem de puternic, lansat în nord spre Satu-Mare şi Carei, iar în vest către Beiuş, Oradea, Seghed. În prima fază, aceste oraşe au fost eliberate, iar la 1 mai trupele române se găseau pe Tisa. În nord făceau joncţiunea cu unităţile cehoslovace pentru a bloca posibilităţile de comunicare dintre contingentele sovietice şi cele ungare.

În acelaşi timp, noul stat polonez, ameninţat de trupele bolşevice din Ucraina, le-a cerut românilor să intervină temporar în Pocuţia, sud-estul Poloniei. O divizie românească a fost trimisă aici, a restabilit ordinea şi a staţionat în regiune între 23 mai şi 24 august 1919, până la preluarea puterii locale de autorităţile poloneze.

VIII

Ocuparea Budapestei

În mai 1919, după eliberarea nordului şi vestului Transilvaniei şi poziţionarea trupelor române pe Tisa, situaţia la frontiera de vest continua să fie îngrijorătoare. Contingentele Republicii Maghiare a Sfaturilor au atacat la 20 mai Cehoslovacia, reuşind să ocupe Bratislava şi Košice. Consiliul Suprem Interaliat de la Paris era indignat de această agresiune dar le cerea în continuare românilor să nu treacă Tisa. Excepţie făcea, cum s-a mai spus, comandantul contraofensivei victorioase a aliaţilor, mareşalul Foch.

În acelaşi timp, tot românilor le cereau să ocupe Budapesta o serie de aristocraţi maghiari, între ei fostul prim-ministru Gyula Andrási, fostul ministru Vilmos Vaszonyi şi prinţul Lajos Windischgraetz. Ei, în întâlniri secrete cu diplomaţi ai Bucureştiului în Elveţia, între care Nicolae Petrescu-Comnen, le sugerau românilor să se alăture forţelor anticomuniste din Ungaria, să ocupe capitala şi să răstoarne dictatura lui Béla Kun.

Cât timp a stat la putere, adică între 21 martie şi 1 august 1919, acest regim a organizat, numai în capitală, 535 de execuţii. A confiscat toate bunurile cetăţenilor, trecând în proprietatea republicii inclusiv păsările din curtea omului şi colectivizând pământurile. Exista o nemulţumire reală a populaţiei împotriva regimului, cu greu acoperită de satisfacţia naţionalistă a izbânzilor asupra Cehoslovaciei. În acest context a început la 20 iulie principalul conflict armat maghiaro-român prin atacul foarte viguros al trupelor lui Kun.

Unităţile româneşti au resimţit şocul şi s-au retras pe o distanţă de 30 – 40 de km. A urmat însă o contraofensivă devastatoare prin care s-a trecut Tisa şi, ignorându-se orice avertisment de la Paris, s-a pornit asupra capitalei ungare. A mai avut loc o confruntare la Szent Lorincz, iar Kun a mai încercat o ultimă rezistenţă la Czegled. Primele unităţi române au intrat însă în Budapesta la 3 august, iar în ziua următoare, oraşul a fost ocupat sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu. Fusese numit de regele Ferdinand în fruntea comandamentului trupelor de vest în 12 aprilie 1918, aşa că a condus întreaga campanie. El nu numai că a obţinut victoria, dar a şi scris o carte relevantă, „Dezrobirea Ardealului şi a Budapestei”, apărută în

1922 şi republicată în urmă cu câţiva ani de Editura Militară. Este o carte de război cu numeroase desfăşurări de tactică şi strategie, cu multe repere topografice, dar dominată de exaltarea cu care se băteau soldaţii români. Simţeau că această revanşă li se cuvine demult şi că ofensiva lor nu face decât să continue rezistenţa victorioasă de la Mărăşeşti pe care nu apucaseră s-o completeze c-un contraatac pe măsură.

Ionel Brătianu a vizitat trupele din afara oraşului, interzicându-i oricărui politician român să intre în Budapesta pentru a nu-l umili prea mult pe împăratul Carol de Habsburg, rege al Ungariei, care mai pierduse un război şi un tron. În cele din urmă, armata română s-a retras din Ungaria în noiembrie 1919. Intervenţia a favorizat accesul la putere la Budapesta al amiralului Miklós Horthy, militar cu merite în primul război (înfrânsese flota italiană în confruntări din Adriatica) şi care, după acte de represiune foarte dure, şi-a scos ţara din criza economico-politică. Prin 1931, permiţându-i contelui Bethlen să trateze cu primul-ministru Nicolae Iorga chestiunea, a propus chiar o uniune de coroană româno-maghiară sub dinastia de Hohenzolern-Sigmaringen.

După eliberarea Ungariei de sub prima sa tiranie roşie, Béla Kun a fugit la Moscova iar de acolo, avea să conducă, în cadrul Cominternului, Partidul Comunist din România. Kun, personalitate nestăpânită şi imprevizibilă, a fost suprimat de protectorul său de până atunci, I.V. Stalin, cu tradiţionalul glonte sovietic în ceafă. Era ziua Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul a anului 1938.

De subliniat că în 1918 – 19, românii au contribuit la lichidarea comunismului pe o rază destul de mare în jur: în Ungaria, în sud-estul Poloniei, în Basarabia, pe care, încorporând-o prin unire, au salvat-o de la comunizare, apărând ulterior şi linia Nistrului de atacurile bolşevicilor. Dar Stalin avea memorie bună şi o asemenea ispravă nu putea fi uitată cu una cu două.

IX

Dificultăţile păcii

Spre marea surpriză a lui Ionel Brătianu, la discuţiile de pace de la Paris, România s-a confruntat cu ostilitatea aliaţilor săi. I se reproşa pacea de la Bucureşti încheiată cu Puterile Centrale. „Aţi încheiat o pace cu Fritzii", nu contenea să peroreze Clemenceau. Brătianu observa că toate iniţiativele celorlalţi aliaţi mai mici izbutesc, dar ale României nu. Până la urmă, a înţeles despre ce era vorba.

Ţările victorioase fuseseră împărţite în state cu interese nelimitate, adică Marile Puteri şi state cu interese speciale, va să zică cele mici. La propunerea lui Clemenceau, discuţiile se purtau în engleză, o limbă pe care Brătianu nu o cunoştea. A încercat să organizeze oopoziţie a micilor aliaţi împotriva celormari. Aflând de manevrele sale, Clemenceau s-a lăudat că ar putea să-l dea afară din Franţa „între doi jandarmi". Brătianu n-a aşteptat deciziile altora, ci a plecat trântind uşa şi fiind pe punctul de a provoca o criză. Cu îndrăzneala lui, l-a enervat teribil şi pe preşedintele american Woodrow Wilson.

La Bucureşti, după discuţii ale premierului cu suveranii, cu ceilalţi oameni politici, s-a decis ca regina Maria să se deplaseze la Londra şi la Paris pentru a înclina balanţa în favoarea ţării. În Anglia, ea a discutat cu rudele sale de la Buckingham Pallace, în limba sa maternă. În capitala Franţei, s-a bucurat de o simpatie atât de mare încât automobilul său, cu regină cu tot, a fost ridicat pe umeri de Parizieni şi purtat pe malul Senei. Aplombul ei de regină, majestatea atitudinii de suverană, l-a determinat pe preşedintele american să accepte să-i facă o vizită. La precizarea că el este liber numai dimineaţa, regina i-a răspuns că poate să-l primească şi la ora 7. Au căzut de acord în final asupra orei 8, 30 în 10 aprilie 1919, în salonul de la hotel al reginei.

În speranţa că va zdruncina puritanismul lui Wilson, Maria a început vertiginos, prezentându-i „câteva detalii picante cu privire la comunism şi noile legi ruseşti referitoare la amorul liber şi emanciparea femeii. Dar, dându-şi seama că îl şochează, a schimbat subiectul, vorbind despre speranţa pe care Wilson o inspiră acum ţărilor mici precum a sa, aflate la graniţa pericolului rusesc, naţiuni în al căror apărător el însuşi se erijase. Aceasta a condus imediat la subiectul Ligii Naţiunilor. Maria notează:

„El a început prin a proclama splendoarea ideii sale favorite, scoţând în evidenţă cât va fi aceasta de benefică, în special pentru ţările mici. Admirând frumuseţea acestei idei, n-am putut totuşi să nu remarc că marile idei au fost deseori zădărnicite de susţinătorii şi partizanii lor, care cu timpul au corupt înţelesul iniţial… Câte orori nu s-au comis oare în numele religiei?”

După întrevederea de o jumătate de oră, Maria şi-a dat seama că nu reuşise să îmbunătăţească opinia preşedintelui Wilson nici în privinţa ei şi nici în privinţa ţării sale, dar la alt nivel, îi destabilizase destul de serios pe americani: „Ei bine, a spus amiralul Grayson, doctorul preşedintelui, care-i însoţise pe Wilson şi pe soţia lui, în toată viaţa mea n-am auzit o femeie care să vorbească despre asemenea lucruri. Sincer vă spun, nu ştiam încotro să privesc, atât eram de stânjenit”.

Numai că anturajul liderului de la Casa Albă nu se afla în faţa oricărei femei, ci sub privirea albastră cu răsfrângeri argintii a ducesei de Edinburgh şi a reginei României. Ea a mai întâlnit-o pe Edith Wilson la o expoziţie de la Grand Palais. Deşi era la fel de predispusă ca şi soţul ei să nu o placă pe Regină, doamna Wilson a fost impresionată de frumuseţea şi de farmecul Mariei. „Când aţi putea veni cu preşedintele să luaţi masa cu mine?” a întrebat-o Regina României pe soţia preşedintelui Americii. Doamna Wilson a răspuns că ei iau masa întotdeauna acasă. „Atunci mă ofer să iau eu masa cu dumneavoastră”, a spus Maria. Nu puteţi fi atât de nepoliticoasă încât să-mi spuneţi să nu vin!”

Reacţia suveranei României faţă de Woodrow Wilson nu se deosebea de cea a contemporanilor. Clemenceau spunea că preşedintele american se credea „primul om care de 2000 de ani ştie ceva despre pacea pe pământ”. În timpul mesei, această atitudine a dus la o dispută în care preşedintele i-a explicat Reginei cum ar trebui să se poarte ea şi conaţionalii săi faţă de minorităţile etnice. „S-a lansat din plin asupra acestui subiect”, scria Maria, „şi a devenit onctuos şi moralizator pe măsură ce se ambala, tratându-mă ca pe un începător destul de ignorant, care putea să profite de sfaturile sale. Fără îndoială că puteam, dar m-a izbit faptul că era prea încântat de sunetul vocii sale, astfel încât în final, când a făcut o pauză să respire, am sugerat cu

blândeţe că este evident familiarizat cu aceste dificultăţi din cauza problemei negrilor şi japonezilor din Statele Unite. La aceasta şi-a acoperit dinţii cam lungi cu un zâmbet politicos, a ridicat sprâncenele şi a declarat că nu avea cunoştinţă de problema japonezilor".

Ionel Brătianu a mai sesizat un aspect particular al tratativelor de la Paris, nemaiîntâlnit de el până atunci: esenţială pentru comunicarea între parteneri, mari sau mici, era apartenenţa la francmasonerie. Tatăl său, Ion C. Brătianu, fusese francmason, ţinând de Marele Orient al Franţei, ordin autoproclamat ateu în 1877, spre deosebire de Ritul Scoţian Antic şi Acceptat, rămas respectuos faţă de credinţa specifică a fiecărui membru şi faţă de Divinitate, definită ca Mare Arhitect al Universului. Ştiind el ce ştia, şeful guvernului de la 1877 şi-a sfătuit fiii să nu intre în masonerie.

Drept urmare, Ionel Brătianu i-a sugerat lui Iuliu Maniu să devină mason şi să plece pentru discuţii la Paris. Maniu a refuzat pe motiv că este catolic, iar între această biserică şi masonerie relaţiile nu erau tocmai amicale, dar l-a recomandat pe Alexandru Vaida-Voevod care a acceptat. Cu ajutorul unor ziarişti francezi, inclusiv de la *L'Humanité,* Vaida a fost primit repede în loja Ernest Renan ce cuprindea circa o sută de „fraţi", după cum se definesc masonii între ei, între care unsprezece ziarişti ce au susţinut interesele românilor. Promovat rapid în gradele masonice, Vaida-Voevod a izbutit să determine semnarea unor tratate favorabile României. El i-a convins pe aliaţi să elimine din proiectul de tratat referinţa la faptul că independenţa României în 1878 ar fi fost condiţionată la Congresul de la Berlin. Vaida a avut succes şi pentru că a negociat mai puţin cu Clemenceau care începuse să se dezintereseze de tratat, şi mai mult cu englezii. L-a întâlnit în ianuarie 1920 pe premierul britanic Lloyd George, iar apoi pe regele George V.

Dar, în 3 martie acelaşi an, într-o şedinţă secretă, italienii au propus modificarea frontierei de vest a României în favoarea Ungariei. Urma ca linia despărţitoare să nu fie trasată la vest de calea ferată Satu Mare-Arad, ci la est de aceasta, pentru ca oraşe precum Satu Mare, Carei, Oradea şi Arad să-i revină Ungariei. Franţa a refuzat. Traseul hotarului fusese propus pe baza cercetărilor etno-topografice temeinice pe teren ale geografului francez Emanuel de Martonne şi ale

echipei sale.

Vaida a aflat pe filieră masonică despre acest demers italian şi, ştiind că premierul britanic citeşte în fiecare dimineaţă *Times* şi că articolele cotidianului au o mare influenţă asupra Cabinetului de la Londra, a apelat la vechiul său prieten, mason şi el, Henry Wickham Steed, redactor şef al publicaţiei. Cei doi s-au întâlnit în redacţie şi au purtat o lungă discuţie, curios, în limba germană. Rezultatul: a doua zi, autorităţile britanice au avut surpriza să citească în *Times* o relatare despre înţelegerea pe care o considerau secretă. Ca urmare, ideea mutării frontierelor a fost abandonată.

În împrejurări misterioase, vestea reuşitei lui Vaida transmisă de Consiliul Suprem Aliat a ajuns la Regele Ferdinand după ce hotărâse înlocuirea acestuia cu Averescu. Pe 4 iunie 1920, Tratatul de la Trianon încheiat cu Ungaria a consfinţit dreptul istoric al românilor asupra Transilvaniei, dar şi graniţa obţinută ca urmare a înţelegerilor masonico-diplomatice. De precizat că, în tratatul cu Austria din anul precedent, România recunoscuse drepturi egale pentru toate minorităţile.

Epilog

Cercetările spun că pe parcursul celor doi ani de participare a României la război, pe front şi în viaţa civilă, au murit 535, 706 din cetăţenii săi. Nu există cifre sigure privindu-i pe ardelenii şi bucovinenii din armatele austro-ungare şi nici pe basarabenii din oştirea rusă care au pierit în lupte sau ca urmare a acestora. Şi totuşi, este interesant de observat că unirea propriu-zisă, cu toate demersurile sale particulare, nu a fost atât rezultatul tratatelor şi nici măcar rezultatul direct al participării României la război. Numai în prima fază, când batalioanele trecuseră Carpaţii, oamenii au avut sentimentul că armele cu frunze şi flori vor aduce Ardealul acasă. Dar după retragerea la sud de munţi, în bătălia Bucureştiului sau în cele din Moldova, oştirii nu i-a mai stat prioritar gândul la unire. Poate doar bravii basarabeni de la Oituz au avut în minte acest vis şi desigur voluntarii ardeleni scăpaţi din prizonieratul Rusesc şi înscrişi ca militari sub tricolor. Dar aportul indirect al armatei române la unire a

fost esenţial şi tot în mod indirect şi de aceea mai puţin vizibil, s-a dovedit decisiv pentru victoria Antantei. O mai spunem o dată: dacă linia Mărăşeşti-Mărăşti-Oituz ar fi căzut în august 1917, Moldova şi Rusia ar fi fost ocupate de Puterile Centrale, iar acestea ar fi avut timp să-şi treacă trupele în vest înainte de sosirea puşcaşilor marini americani. Să nu uităm că, în momentul armistiţiului din 11 noiembrie 1918, niciun soldat străin nu pusese piciorul în Germania. Bătăliile, în copleşitoare majoritate, s-au purtat pe teritoriile statelor Antantei.

Aşadar, unirea românilor nu a fost opera unui politician, a unui cap încoronat, a unui guvern şi nici a unui partid. Ea a reprezentat un act extraordinar de voinţă şi de conştiinţă al opiniei publice din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, un curent pe care politicienii inteligenţi au ştiut să-l canalizeze spre ţintă. De aceea se poate spune că cele trei acte de unire din anul 1918 încununate în ziua de 1 Decembrie de Marea Adunare de la Alba Iulia şi de intrarea triumfală a suveranilor în Bucureşti, au scris cea mai sublimă pagină din istoria acestei naţiuni. Au rămas însă ulterior multe de înfăptuit: în primul rând, ceea ce-i spunea Vaida-Voevod lui Iuliu Maniu: important de-acum înainte este cum să transformăm un popor de supuşi într-o naţiune de stăpâni.

A nu se uita că la ora actuală România nu este întregită, iar spiritul de la 1918 pare a se afla foarte departe de noi.

Dar, pentru acele vremuri, merită relatat un episod pe cât de mărunt în aparenţă, pe atât de semnificativ în senzaţionalul său greu perceptibil. În 1919, s-a desfăşurat turneul triumfal al Regelui Ferdinand şi al Reginei Maria prin Ardeal. La Sibiu, în tribuna prin faţa căreia defilau, în costumele lor tradiţionale, ţinuturile Transilvaniei, alături de suverani şi de politicieni mai cunoscuţi, se afla şi veteranul liberal Mihail Ferechide. I. Gh. Duca relatează în Memoriile sale că Ferechide se ridicase de la locul său şi căuta evident ceva cu privirea în acea piaţă a centrului Sibiului. „Ce căutaţi, domnule Ferechide?” – îl întreabă Octavian Goga. „Caut casa în care, la 1848, fugind din calea revoluţiei de la Bucureşti, m-am refugiat copil fiind împreună cu părinţii…”

Iar Duca, trăind o revelaţie întruchipată în omul viu de lângă el, îşi dă seama câte au putut să se întâmple într-o viaţă de om şi cât de

multe izbânzi istorice a înregistrat neamul românesc în acel răstimp.

Radu Sergiu Ruba